

Cronica externă.

—Situația în Franța.—

Începerea unei noi legislaturi crează în Franța o stare de lucruri, pe care se cuvine s'o cercetăm cu deamănuntul, ca să putem înțelegem adevărata semnificațiune a ultimelor alegeri și ca să putem determina influența lor, asupra evoluțiunii generale a democrației franceze.

Ultimele alegeri, prin isbînda strălucită a elementelor republicane înaintate, au fost concluzia logică și încoronarea întregii politici, pe care Franța a urmat-o de 7 ani încoace. De la 1870, de cînd Republica a fost proclamată, sau mai bine zis smulsă din minile forțelor reacționare cu un vot de majoritate, și până la 1897, Franța nu a reușit să dea politicei sale o îndrumare sigură și bine lămurită. Puterea reacționară care se sprijinea pe firea francezilor, fire atît de credincioasă amintirilor, atît de robită trecutului și care era mai ales susținută de aparatul atît de falnic și atît de bogat în meșteșuguri al Bisericii Catolice, această putere ținea în loc toate reformele republicane și prin atacuri repetate amenința existența însăși, a regimului republican.

În asemenea condițiuni, Republica ajunsese să fie mai mult un așază-mînt de drept, de cît un așază-mînt de fapt. Iar consecința era, că toate temperamentele moderate, toate conștiințele șovăitoare, toți cei care nu caută în convingerile lor elementele de judecăală a lucrurilor, ci le împrumută adierilor schimbătoare ale timpului; toți aceștia ajunseseră la concluzia, de-altmînteri cu atîta dibăcie pregătită și exploatată de reacționari, că republica reprezintă înlocuirea ordinii prin anarhie, că este întronarea nesiguranței înăuntru și a slăbiciunii în afară.

Și atunci a cunoscut Franța, Franța lui Ludovic XIV, Franța Revoluțiunii celei mari și a uimitoarei epoei napoleoniene, zilele de tristă amintire ale Boulangismului și ale Panamelei. Iar cînd, din întimplare, țaria republicanilor convingiți, isbutea s'o smulgă din adîncimile în care reacționarii căutau s'o atragă, pentru a o distruge, republica nu mai avea destulă putere ca să mai înzăstreze Franța cu reforme mari și demne de o democrație. Așa încît toate forțele vii ale Franței, ajunseseră să se piardă în această învălmășală politică și socială. Corabia republicană se rătăcise pe mări acoperite de ceturi, și în zadar căutau să-și croiască un drum conducătorii ei. Cînd întorceau cirna spre dreapta, erau amenințați să se sdröbească de stînci, cînd o îndreptau spre stînga, îi amenința furia talazurilor.

Dealtmînteri, vina acestei stări de lucruri nu era numai a reacționa-

rilor. Republicanii înșiși, făcuseră o greșală neertală după proclamarea republicei și această greșală, acest vițiu inițial, isbise încă de la început acțiunea republicană, de slăbiciune și de neputință. Într'adevăr, în loc ca întemeietorii republicei, să fi așăzat regimul republican pe o temelie democratică, și să se fi înfălișat în fața poporului francez cu o formulă înaintată, cu o politică de reforme sociale înșămbrate și adinci, ei au așăzat republica pe o temelie reacționară și s'au înfălișat în fața poporului francez înșelat de libertate, de progres și de reforme, cu concepțiuni învechile și nepotrivite cu aspirațiunile timpurilor noastre, cu formula vestită a lui Thiers „La Republique sera conservatrice ou elle ne sera pas”.

O asemenea formulă fiind negațiunea însăși a concepției republicane, trebuia să piară, dar cit de grea era lupta în potriua ei. Purtind această pecete, republicanii nu aveau de luptat numai în potriua reacțiunei, deja așa de puternice în afară, ci trebuiau să lupte și în potriua pericolului reacționar ce pătrunsese în propriile lor rinduri. Dacă Franța ar fi avut norocul să se fi dat republicii încă de la început un caracter democratic, ea n'ar fi trecut prin toate sbuciumările zadarnice prin care a trecut, și nu ar fi dat reacțiunei mulțumirea, de a găsi în guvernele însăși ale Republicei, un sprijin în lupta lor antirepublicană.

Așa fiind e lesne de înțales, că atita timp cit republicanii rămîneau credințioși formulei lui Thiers, sau cit timp aveau punctul lor de reazăm pe dreapta, pe partidele reacționare, ei nu puteau nici să învingă reacțiunea, nici să așăze Republica pe temelie puternică. Și așa s'a și întâmplat.

Pînă la 1897 guvernele s'au succedat și s'au prăbușit unele după altele, fără să lase nici o urmă. Dînd lumea tot mai mult impresia de neliniște și de slăbiciune, ce Republica îi dăduse de la 1870 încoace.

La 1897, lupta între reacțiune și republicanii ajunsese însă atit aprigă, afacerea Dreyfus, prin palimele pe care le scormonise în toate stratele sociale fără deosebire; împinsese conflictul pînă acolo, încit soluțiunile mici și compromisirile, nu mai erau cu putință; trebuia Franța să aleagă, sau între concepțiunile trecutului sau între concepțiunile viitorului; gravitatea momentului impunea o soluțiune radicală și definitivă.

Atunci apăru din mijlocul învălmășelei, care purtase pe cele mai înalte culmi fel de fel de personalități, un om de stal, care a avut lăria să deschidă ochii tuturor republicanilor asupra pericolului ce îi amenința și care a știut, îndreptînd forțele republicane spre stînga, sprijinindu-le pe elementele democratice prin alianța cu socialiștii și prin intrarea d-lui Millerand în minister, să răstoarne vechea concepție a întemeietorilor republicei, înlocuind formula nenorocită și nelogică a lui Thiers: „La Republique sera conservatrice ou elle ne sera pas”, prin formula rațională și mintuitoare „La Republique sera democratique ou elle ne sera pas”. Acest om a fost Waldeck Rousseau. De la dînsul ca prin minune, toate cețurile ce impresurau Republica s'au împrăștiat; corabia a început, în mîinile acestui circmăciu puternic, să se îndrepteze cu liniște și cu siguranță spre o țintă bine hotărîită, strecurîndu-se printre toate slincile și înfruntînd fără grijă furia tuturor valorilor. Indrumarea ce i-a fost dată atunci, Republica n'a părășit-o pînă azi. Ea a urmărit calea începută, cu o continuitate și cu o tenacitate admirabile, care au redat democrației prestigiul ei, încrederea deplină a proletariatului și care este fără îndoială, cea mai bună răsburare a republicei în potriua birfelilor cu care reacționarii o prigoniseră și cel

mai bun răspuns ce se putea da acelor ce pretulindeni, răspundiseră credința că democrația nu este în stare să facă decât operă negativă și destructivă.

Azi democrația franceză, poate să înfrunte cu succes și cu mândrie orice comparație. A putut practica și evoluționista Anglie, să urmărească în ultimii ani cu continuitate politica ei imperialistă; a putut cu tenacitatea caracteristică rasei britanice, să nu se îndepărteze o clipă de la altitudinea ei protivnică Irlandei, dar n'a putut să nu ajungă la alegerile generale din toamnă trecută, cari prin izbînda neașteptată a partidului muncii (Labour Party), schimbă cu desăvîrșire aspectul parlamentului și introduce în viața publică a Angliei un factor care, răstoarnă politica din trecut cu continuitatea și tenacitatea ei cu tot. Dar în Germania, poate să fie comparație între politica schimbătoare a împăratului Wilhelm, între reformele lui cînd favorabile agrarienilor, cînd favorabile industrialilor, poate să fie comparație între preocuparea de voturi, la care sârmanul Principe de Bülow e nevoit să recurgă, pentru a transforma în realități, dorințele sau fautesile împărătescului său stăpin, și între politica atît de neșovăitoare, ce a dus pe republicanii francezi la izbînda ultimelor alegeri? Să luăm rînd pe rînd fazele acestei politici și vom vedea că nu numai ea înfruntă toate comparațiile, dar că ea adus în cîțiva ani Franța la reforme, care i-au transformat cu desăvîrșire situația internă și pentru a căror îndeplinire ea a luptat fără preget de la Marea Revoluțiune încoace.

Care a fost primul act al lui Waldeck Rousseau? Să afirme unitatea democrațiilor în privirea reacționarilor; și cînd pe această bază largă, mîrea tuturor forțelor înaintate s'a făcut, el a reușit cu ajutorul unor majorități tot mai numeroase și tot mai holărice, întîi să ție pept tuturor atacurilor reacțiunii, pe urmă să demascheze și să deçoace toate tacticile și toate perfidiile ei, și în fine să restabilească ordinea prin rezolvarea afacerii Dreyfus și prin darea în judecată a d-lui Deroulède și celor ce împreună cu el, luaseră parte în complotul pentru răsturnarea republicei. Acest prim pas fiind săvîrșit, Waldeck Rousseau s'a întors el în privirea vrășmașilor republicei și i-a atacat în inima lor, în congregațiunile catolice, în acele focare de reacțiune cari prin instrucțiunea clericală, înzestrău Franța cu o linime reacționară și cari prin lezaurile lor nesfîrșite și prin spaima religioasă, susțineau toate luptele antidemocratice. Legea asociațiunilor, a deschis în Franța lupta dintre Biserică, care era celatea tuturor reacționarilor, simbolul luncii de ieri—și între stat, care reprezintă interesele democrației și formula luncii de mîine. Alegerile din 1902 au venit, și prin numărul republicanilor înaintați ce au trimis Camera, au consfințit această politică. Waldeck Rousseau obosit și bolnav a părăsit atunci cîrma statului. Dl. Combes l'a înlocuit, chemat de democrație, ca să aplice legea predecesorului său. El a aplicat-o în întregime și fără cruțare; a arătat poate uneori prea multă patimă în privirea catolicismului și prea puțină milă pentru unele congregațiuni, a avut poate o concepție prea restrînsă și prea sectară a libertății omenești, dar n'a fost faptă a lui pe care Camera să nu li o ratificat printre o covîrșitoare majoritate, n'a fost lovitură dată clericalismului, care să nu li fost cu entuziasm îmbrățișată de toate straturile democrației. Și cînd vrășmașii tradiționali ai Republicii, au fost astfel imprăștiati în toate colțurile luncii, cînd Franța a fost astfel

răpată de tutela seculară și înăbușitoare a Bisericii Catolice, fiind concepțiunile marelui revoluționar asupra organizării unui stat laic, au fost în sine o realitate, dl. Combes a putut să fie silit a părăsi guvernul, din cauza unor greșeli ce făcuse și mai ales din cauza exagerațiilor, la care generalul André recusesese pentru a democratiza armata. Aceasta n'a împedecat blocul republican să rămie neclintit și să ducă fără nici o șovăire și fără nici o schimbare, înainte, politica începută sub Waldeck Rousseau. Majoritatea hotărârilor să rupă cu Biserica în sfârșit învinsă, ultimele legături, legăturile de drept, a găsit în ministerul d-lui Rouvier guvernul care să treacă prin Cameră și prin Senat, legea separațiunii Bisericii de Stat, lege care înlăturând din organizarea statului toți germeii reacționari, asigură isbinda definitivă a democrației, prin dezvoltarea neîmpedecată a tuturor aspirațiilor civilizațiunii moderne. Alături de aceste reforme care au pus pe o temelie nouă, concepția statului francez, a venit o serie de alte reforme, între cari cea mai însemnată este legea pentru asigurarea lucrătorilor, — care toate au imprimat politicii franceze un caracter sincer democratic și au trezit în spiritul amărit și trudit al proletariatului încrederea și speranța în viitor.

Verdictul poporului n'a înșălat așteptările partidelor înaintate și n'a desmîncat politica blocului republican. Alegerile de astă primăvară au chemat în număr și mai mare în parlament, pe reprezentanții partidului ce a votat 7 ani dearîndul neclintit, pentru politica înaintată și democratică. Și, ea și cum ar fi vrut să arate și mai bine, că nu admite o altă republică decît o republică hotărît anti-clericală și larg democratică, corpul electoral nu s'a mulțumit să aleagă foarte mulți deputați republicani înaintați, ei pretutîndeni a refuzat să dea încrederea lui candidaților partidului, care deși se numește republican, și numără în rîndurile sale cite-va personalități de o nelagăduita valoare și de o mare autoritate ca D-nii: Méline și Ribot, lotuși nu a încelat în cei 7 ani din urmă, să voteze alături cu partidele monarhiste, în polriva republicanilor și să respingă sistematic toate reformele mari, prin cari democrația și-a asigurat isbinda cu care ea se fălește alit de mult. Ceea ce e și mai curios, e că același fenomen s'a produs și în rîndurile partidelor reacționare. Alegătorii și acolo au dat încrederea lor candidaților cari reprezentau reacțiunea adevărată, reacțiunea înverșunată, dar respectabilă și mândră, și au părăsit fără milă, pe toți cei ce sub numele de naționalism, căutau să facă o împăciuire ciudată și înteresată, între principiile lor reacționare și necesitățile democratice ale lim-pului, pe toți cei ce cu alte cuvinte căutau spre folosul lor și spre nenorocirea Franței, să readucă republica la o formulă conservatoare, ca formula lui Thiers.

Această atitudine a corpului electoral, a avut marele merit să limpezească pe deplin atmosfera politică și să înlătore din viața publică, sau cel puțin să distrugă influența tuturor partidelor, ce nu reprezentau curente sociale puternice și bine lămurite, lăsînd față în față numai pe acele partide, ce reprezentau curente mari și adînci, isvorite din interesele opuse ale deosebitelor clase sociale. Pe ciud acum 7 ani parlamentul era împărțit într-o mulțime de partide care pluteau între slinga și dreapta, azi în Camera franceză, nu se mai zărește decît două mari divisiuni: democrați înaintați și reacționari îndrîjiți; între ei nu mai e loc pentru nici un fel de

alternativă. Și cum democrații sunt mult mai numeroși decît reacționarii și nimic nu li se mai împotrivesc, a venit ceasul ca să se puc pe muncă și să desfășure o activitate bogată și rodnică. Inșă aci se ridică singura greutate ce întuneacă orizontul politicii franceze, și ce mine va amenința poate izbînda inșăși a republicanilor înaintați. Căci dacă este adevărat că opera republicanilor de la Waldeck Rousseau încoace a fost măreață, nu e mai puțin adevărat că în tot acest rastimp, reformele făcute și legile votate, au avut mai mult caracterul unor măsuri de apărare, decît de construcțiune democratică. Legea asociațiunei, legea separațiunei, toate acestea au înlăturat pericolul clerical, nici una nu a satisfăcut nevoi sociale existente. Prin urmare adevărata epocă constructivă, pentru democrația franceză, începe abia azi. Și dacă este așa, naște întrebarea: în ce spirit democratic să întreprinde opera constructivă, pe temelia căreia din numeroasele școli ce o formează, are de gînd să și ridice edificiul și până unde vrea să și împingă reformele. Este evident că dacă blocul rebublican putea să rămie strins unit, alita timp cît era vorba să răspingă atacurile vrăjmașilor republicei, fie că acești vrăjmași erau reacționari, ascunși sub scutul naționalismului, fie că erau monarchiști, ascunși îndărătul congregațiunei, nu mai e de loc sigur că arest bloc republican va rămiea strins unit, cînd e vorba de a înzăstra democrația modernă, cu toate elementele cerute de nevoile și de aspirațiunile ei. Acest lucru e cu atit mai puțin sigur, cu cit în rîndurile partidelor republicane înaintate, ce formează împunătourea majoritate din Camera franceză de azi, există în această privință două curente, despărțite prin deosebiri fundamentale. Pe de o parte este curentul radical care susține că opera democrației învingătoare, trebuie să conste în dobîndirea maximului de reforme favorabile proletariatului, fără a se atinge inșă principiile fundamentale ale organizațiunei sociale moderne, adică libertatea individuală și respectul proprietății; și pe de altă parte școala socialistă, care susține că democrația nu se va arata la înălțimea isbindei sale, că va amăgi speranțele proletariatului, că va fi osîndită să facă operă efemeră și șubredă, alita timp cit nu va îndrăzni să atace temeliile inșiși ale organizațiunei sociale de azi, cit timp nu va recurge la exproprierea capitalului pentru cauză de utilitate publică, și la colectivizarea pămîntului și a mijloacelor de producțiune. Numărul însemnat de socialiști ce au intrat în Camera franceză prin ultimele alegeri, influența mare ce ei o exercită asupra proletariatului francez, dă acestei deosebiri de vederi o gravitate, mai iminentă decit se credea. Partidul radical, deși deține puterea, se găsește din această cauză pus în următourea dilemă: sau să primească măcar în parte, deocamdată, cerințele socialiștilor, dar atunci el se expune să calce credințele lui, să ajungă la soluțiuni pe care rațiunea lui nu le poate primi și cari realizate deodată, fără pregătirea necesară, vor arunca de sigur Franța în cele mai periculoase frămîntări, sau în cele mai nesocotite rezistențe; sau să răspingă în întregime concepția școalei socialiste, dar atunci să fie expus a nu mai găsi în toată opera lui constructivă, nici un sprijin din partea socialiștilor, să fie silit de a se sprijini iarăși pe partidele din dreapta și să apară asfel în ochii parlamentului ca o nouă reacțiune. Această alternativă e cu atit mai gravă pentru radicalismul francez cu cit în acest caz masele populare îi vor retrage toată încrederea lor, și vor da-o într'o măsură mult mai largă socialiștilor, precipitînd reformele

extreme, iar radicalii, prinși pe de o parte între reacționari și pe de altă parte între socialiști, nu vor putea să facă decât reforme așa de sfioase, așa de ciunlute, așa de nepoltrivite cu aspirațiunile și cu așteptările crescînde ale claselor muncitoare, încît prestigiul însuși al partidului radical, va rămînea știrbit și el va apare lumii, ca un partid care n'a știut să fie la înălțimea marelui meniri și a strălucitei situațiuni pe care a avut'o.

Fîind că problemul se pune sub această formă, de aceea declarațiunea d-lui Sarrien și programul cu care el s'a înfălișat în fața Camerei, au provocat îndată marele duel de principii dintre d-nii Jaurès și Clémenceau. Dară dl. Clémenceau a eșit învingător din această luptă, nu trebuie să ne închipuim că chestiunea a fost rezolvată sau că a fost închisă. Chestia de a se ști, dacă soarta claselor muncitoare se poate scios îmbunătăți prin individualism sau prin colectivism, chestia de a ști dacă lupta aprigă dintre capital și muncă, ce de cîți-va ani a intrat într'o fază decisivă, se poate rezolva numai prin excluderea capitalului, sau dară nu va fi rezolvată printr'o soluție, care nu va fi nici exclusiv cea a școalei radicale, nici exclusiv cea a școalei socialiste, este o chestiune prea complexă pentru ca mintea omenească să o poată cu claritate întrevădea în întunecul ce o încunjură încă. De pe acum e sigur însă că acest problem e prea grav, pentru a fi oprit în mersul său prin sarcasmale mușcătoare ale d-lui Clémenceau, sau pentru a fi pe dată rezolvat, prin imaginațiunea poetică și scilpitoare a d-lui Jaurès; de pe acum e sigur, că el se impune astăzi cu mai multă tarie și mai multă urgență, decât declarațiunea ministerială a d-lui Sarrien pare a o presupune. Într'adevăr nu trebuie să uităm că clasele muncitoare, au început pretutindeni să se organizeze, că conștiința drepturilor lor a pătruns adine în masele populare, că suferințele îndurate de alitea milioane de desmoșteniți, că simțul de revoltă sufletească a celor ce pe acest pămînt nu cunosc de cît munca și truda, că speranțele unei mai mari fericiri, ce ultimele evenimente au sîmănat în toate colibelo și în fundul tuturor minelor, că toate acestea ne-au adus pe pragul unei evoluțiuni generale a omenirii și ne împun fatala necesitate a unor transformări adiaci, în organizarea socială modernă.

În asemenea condițiuni, legislatura ce se deschide în Franța nu ne pare chemată a începe încă opera constructivă a democrației, ci mai mult a căuta baza pe care această operă trebuie întreprinsă. Cu alte cuvinte, legislatura aceasta va fi o epocă de reculegere a democrației, de dibuială, în timpul căreia discuția cu atita elocuență deschisă de d-nii Clémenceau și Jaurès se va prelungi. Iar din ciocnirea de idei ce toate partidele vor aduce în debateri, vor scăpăra scînteile, ce vor lumina calea grea a democrației. Sau dacă nu putem delermina cu precisiune formula constructivă la care partidele înaintate din Franța se vor opri, putem de pe acum să vedem influența, pe care această politică a avut'o asupra evoluțiunei generale a chestiunei sociale în lume. În primul rînd este netăgăduil că raporturile internaționale au fost puternic influențate de schimbarea de direcțiune a politicei interne din Franța. Politica externă de înțelegere și de împăciuire pe care d-nu Declassé a inaugurat'o și pe care el a opus'o politicei amenințătoare și jignitoare a Impăratului Wilhelm, diplomația nouă prin care Franța și-a atras amicitia Angliei, a Italiei, a Spaniei și a mai tuturor statelor mici din Europa, această diplomație a înfipt spiritul democrației în toate colțurile lumii.

Afară de aceasta, prin faptul că democrația stăpînă pe destinele ei, a săvîrșit în cîți-va ani numai, o operă pentru care Franța luptă de atîta vreme, și prin faptul că a îndeplinit-o cu o continuitate și cu o tenacitate fără seamăn, multe din elementele șovăitoare, cari în societățile moderne se temeau să treacă de partea democrației, fiind că o considerau ca o formă anarhică de guvernămînt, mulți din aceștia și-au schimbat cu desăvîrșire părerile și au dobîndit acum în viitorul democrației o încredere cu atît mai mare, cu cît, pe cînd Franța prezenta lumii spectacolul unei evoluțiuni atît de mărețe, popoarele care au mai rămas credincioase formulilor reacționare, se isbesc de greutățile de cari se isbește Austria, se descumpun înceț și rușinos ca Spania, sau se prăbușesc cu sgîmolt și cu groază caonorocita împărăție a țarilor. Mai mult, faptul că Franța nu a putut să redobîndească o situațiune externă, demnă de trecutul ei, decît de atunci de cînd democrația a învins înăuntru, distruge legenda care împiedică pe mulți să pășească pe calea democrației, legenda că numai o formă reacționară de guvernămînt, poate să asigure unei țări o bună situație externă. În fine evenimentele ce s'au petrecut în ultimii ani în Franța, au stimulat mult energiile cam lincezînde ale democrațiilor din Europa.

Cine ar fi crezut de pildă că în Anglia, chestiunea socială care în tot decursul veacului trecut fusese înăbușită prin reformele liberale, ce oamenii de stat și clasele privilegiate engleze au avut înțelepciunea să dea proletariatului, treptat cu cerințele lui, cine ar fi crezut, că această chestiune va izbucni la ultimelo alegeri cu taria cu care a izbucnit? Și cine ar putea să nege că Franța a redat vlagă partidului muncitor englez, că pilda ei, a fost cea care l'a trezit din amorțeala în care zăcea. De asemeni cine ar putea nega că isbinzile democrațiilor francezi, nu au avut o înrîcire puternică și asupra redeșteptării revendicărilor naționale? Pentru popoarele asuprite, ce n'au dreptul să se bucare încă de limba și de ocărnuirea lor, pentru acelea cari nu cunosc decît o libertate individuală ciuntită și omilită, deplinătatea drepturilor ce democrația asigură tuturilor, e un înbold mai mult, în lupta pentru neatinarea neamului. Naționaliștii din Austria, revoluționarii din Rusia și toți cei ce în Balcani trezesc popoarele la o viață de sine slătoare, întorc privirile lor cu admirațiune către poporul în care luptele politice se reduc la lupte de idei, la ciocniri de curente sociale mari și reale, la discuțiuni de principii atît de înalte, încît părăsese domeniul politicii pure, pentru a pluti în sferele mai senine ale filosofiei. Cum să nu fie această politică luminoasă și largă, în care totul se spune și se debate pe față, în care toate forțele sociale își găsesc expresia și dezvoltarea, cum să nu fie ea un ideal pentru toți cei ce cu durerea în suflet, văd în țara lor chestiunile cele mai mari, problemele cele mai vitale, înăbușite prin uneltiri de eulise, compromise prin considerațiuni meschine de persoane, pentru toți cei ce sunt ostadiți să privească nepuțincoși, la forțele vii ale popoarelor dispărînd în umbra tainelor, sau perzîndu-se prin tirania facțiunilor.

I. G. Duca.